

1/5.

В-ВО „ПРОМІНІ“

~~92/13~~

~~35333~~

ПРИЧИНИ НАШОЇ ПРОГРАНОЇ у 1917—20. р.

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

ЦІНА 20 ГР.

17

CHIN

IOHNSON

1861

1861

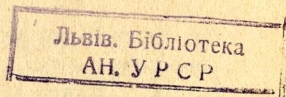
10

~~84544~~

С. Г. ЛАМАЙ

ПРИЧИНИ
НАШОЇ ПРОГРАНОЇ
у 1917—20. р. ~~84544~~

кон. дов.
одн. № 92(13) - 1940

В-во „ПРОМІНІ“
НАКЛАДОМ ОЛЬГИ СТЕЦІШИН
Львів — травень — 1936.

T3(24к)/7-36

Львівська державна
наукова бібліотека

№ 3214

Граф. заведення «ВІКТОРІЯ», Львів, вул. 3-го Мая 5.

Коли сьогодні обмірковуємо причини нашої програної у 1917—20. рр., коли дивимося на наші визвольні змагання з перспективи 18-ох років, то маймаймо відвагу сміло глянути у вічі й скажімо собі святу, щирю правду: за нашу програну, невдачу в останніх визвольних змаганнях винуваті в першу чергу ми самі! Так! Не кидаймо проклонів у бік наших ворогів, але маймо відвагу глянути правді у вічі, пізнати всі наші похибки в тому світлому недавньому нашому минулому — та поробім певні висновки й постанови. Бо хосеннійша, хоча б і яка жаклива правда, аніж безкритичний самообман. Пізнати й признати помилки минулого а тоді краще зрозуміти й направити похибки сучасности.

Р е д.

ВСТУП

Які причини склались на те, що українська нація, яка має таку багату культуру, таку прекрасну традицію, таку славу минувшину і такий гарний людський матеріал у теперішньому осталась нацією бездержавною?

Де лежать причини, що мільйонова нація прогала свої визвольні змагання?

Ми не перші застановляємося над цим питанням. Воно бо таке важне, що вже сверлувало, сверлує і сверлуватиме все в мізках усіх, що їм добро української нації лежить на серці. Це й зрозуміле. Нам треба пізнати минуле, всі його похибки або помилки, щоб творити краще й сильніше майбутнє. Це ж великий поляк (А. Міцкевич) сказав, що тим, що схотять творити майбутнє треба вглянути, цофнутись в минуле так, як цофається назад кожний, що хоче проскочити рів.

А тому повстала в укр. мові багата вже література, що висвітлює поодинокі етапи наших визвольних змагань, стараючись при цьому вказати на те, які саме причини склались на нашу програму.

Очевидно різні дошуковуються різних причин.

І ось одні, а їх сьогодні щораз менше уважають такою головною причиною наших невдач, нашу анархістичну вдачу. Це значить — кажуть вони, що українці це нація, що не має в собі почуття солідарності й національної дисципліни, а тому нездібна збудувати собі держави.

Інші добачаються цілком інших причин. Вони кажуть, що причиною програної були несприятливі обставини, серед яких дозелося українцям творити свою самостійність та незалежність.

Прямо світ не хотів бачити нас паном своєї долі. Тому ми й не могли вийти зі світової завірюхи побідниками, лиш побідженими.

Другі ж твердять, що маси абсолютно були не підготовані. Отже як могла повстати укр. держава? Малий гурт людей не міг її сам збудувати.

Ще інші вбачають ці причини у недостатці фахових людей, себто фахових полководців, інженерів, фахових урядників адміністрації та фахових, що так

скажу, дипломатів і т. д. Врешті дужча ворожа сила, якої ми не мали, змогла нас. Перейдім по порядку всі їхні »причини«.

а) АНАРХІСТИЧНА РАСА.

Коли б повірити першим, тобто, що українці, як анархістична раса не здібні до державного життя, тоді годі дискутувати. Тоді лишається нам раз на все закинути мрії про самостійність, тоді »згинеш, погибнеш Україно і ні сліду по Тобі не останеться«...

Донедавна звичайно представляли наші історики наших таки князів, як звичайних анархістів, а їх між собою борню за владу, головно за київський престіл, як звичайне вархольство, крамолу чи загалом об'яв анархії. Такий погляд на княжу добу, а то й на цілу нашу історію потягає за собою фатальні наслідки. Тоді бо наше минуле не може бути тією керницею, з якої черпали б ми цілющу воду, тоді наша святая святих остаєсь опльована й занедбана, тоді в цих, що хотіли б щось нового створити не стає сил, бракує віри в перемогу їхньої правди; вони знеможені падуть і то на довгий час. Вся вина паде тут на наших істориків, бо вони забирались до писання нашої історії, не маючи до цього солідної соціологічної підготовки. Тому слушно каже Будзиновський: »Якби я мав силу, то я наших істориків тяжко покарав би і розкошувавбсь їхніми муками, бо то вони завинили, що наші національні діячі не викували непоборимої зброї з нашої бувальщини. Бо вони вмовили в нас, що наші племена були анархістичні. Але хто знає хоч трохи соціологію, той

знає, що історія всіх націй так зачиналася, як наша».

Дійсно, коли заглянути в давнину, коли розсліджувати повстання котроїбудь нації — всюди зустрічається ті самі явища борби племен між собою, борби завзятої й безпощадної, що мусіла кінчитись побідою одного, а поневоленням інших племен. Доперва зчасом ті племена зживались й творили найвисший тип суспільного життя — націю. Так було у всіх наших близьких сусідів; така горизня була й у давніх предків нинішніх великодержав: Німеччини, Франції та Англії, а проте ніхто не береться на підставі цих історичних фактів твердити, що нпр. Англіїці — це анархістична раса. *Всюди в давнину були сварні, міжусобиці* — були й в нас. Отже вони ще не доказують, що наші племена були анархістичні так, як не доказують цього княжі міжусобиці. Це ж вони якраз дозволили Володимирові Великому, Ярославу Мудрому — зєдинити й довгий час держати в спільній адміністрації всі племена пізньої України. І хто зна, як виглядала б сьогодні українська нація, що до своєї духової і політичної структури, якби були не заіснували саме ці княжі міжусобиці, ті *війни за владу над всіми українськими племенами* зі столицею у Києві.

Мабуть було б склалось так, як це мало місце в Німеччині, що кожне плємя створило собі свою окрему націю, а вслід за цим свою державу. Тоді у нас замість одної української нації були б: нація Полян, нація Деревлян, нація Дулібів, Сіверян і ще багато націй. А якраз княжі міжусобиці, ця обрба між братами за київський престіл довела до зєдинення всіх українських зе-

мель в одні руки. Так отже княжих міжусобиць не можна уважати за прояв анархії, а то тимбільше, що в тому часі в усіх наших сусідів були подібні війни.

Цілком противно наша історія доказує, що ми є напrawdę державно-творчим елементом й гордим нам із цього треба бути, що ніяка інша нація не має стільки, що ми прекрасних, стільки світлих прикладів героїської посвяти та лицарського самовідречення в ім'я загально-національного добра. Бож котра (з європейських) нація може почванитись таким Лицарем, як наш князь Святослав Завойовник, що то говорив вже наперед ворогам: »Готуйтеся! Іду на Вас!« І приходив і побивав.

Котра нація може похвалитись такими проворними провідниками, як наш князь Олег, що то Віщим був названий, як Ігор, як Володимир Великий чи Ярослав Мудрий, що зєдинив в своїх руках велитенські простори: од Кавказу по сині Карпати та й Закарпаття? Справді, жадна нація не видала такого лицарства хороброго, щоб хоч в части дорівнювало нашому козацтву, що то на своїх великих чайках запускала аж ген у далекі Францію та Іспанію (за Генрика III. дві тисячки козаків здобули в Іспанії фортецю Дюнкірхена), що то з Сагайдачним під Хотином бісурменів від Європи завертало, що під Віднем з Семеном Палієм в 1683. р. остаточно раз на все силу бусурменську розбили в прах. Скільки внутрішнього гарту, скільки й якої треба було дисципліни, як великого й сліпого, беззастережного послуху для проводу треба було, щоб козацтво могло запускатись аж так далеко, щоб могло доконати стільки великанських і героїчних

подвигів? І як тут говорити про анархістичність нашої раси?

Правда: тип українця інший чим напр. тип німця. Бо коли у німця є вроджений *стаднизм* думання — то в українця розвинений до гіперболи *індивідуалізм*. І саме звідси пливе джерело ніби гулайпільщини, степової свавільщини. Але правдою за те є також, що спосіб діяння і думання англійця чи італійського фашиста є інша й від способу німця чи іншого типа.

Новітнє поняття нації каже, що нація, це найвищий тип людської спільноти, що *попри всю, свою психологічну зрізничкованість*, продовж історичної долі й недолі витворив одне, спільне *хочу* — хотіння творити *самоу*, відокремлено, по своїй волі і вподобі життя-буття.

І саме це *хочу* було у всій »анархістичній« масі — і та не було у проводі!

6) НЕПІДГОТОВАНІСТЬ МАС

При всякому державному будівництві поважну роль відіграють маси, тобто найширші круги суспільности, що на них все мусять спиратись всі будівничі державного життя нації. Маси бувають більше або менше здібні на якийсь чин, більше або менше підготовані до якогось акту й від цього залежить в значній мірі успіх цьогож акту. Українські маси, яким довелося будувати та опісля закріплювати українську державність, були за мало на це підготовані. Це правда. Алеж цього факту ніяким чином не можна вважати причиною програної (поразки) наших визвольних змагань.

Бо насамперед треба ствердити, що українські маси цю підготовку мали, тількиж в недостатчній

мірі, доказом чого стихійний зрив, що так маркантно проявив своє чисто українське обличчя в березневій революції, в отих многотисячних рядах українського вояцтва, робітництва й студентство в самому серці Московії, в Петрограді, в отсих великих тисячах маніфестантів в Києві, Катеринославі, Полтаві, а навіть в обмосковщеному Харкові та в багатьох містах просторої України. Це був напrawdę стихійний, значить спонтанний, значить сильний й великий розмах, зрив.

23. березня на вулицях російського міста зібралось понад 25 тисяч українського вояцтва, студентства та робітництва й зорганізувавшись у відділи, рушили лавиною вулицями міста. Напереді кінний відділ Кубанських Козаків з бунчуками, а кожний відділ мав свою хоругву та жовто-синій прапор. Маніфестантів витали делегації других поневолених народів, що хотіли визволятись під ідейним прозодом України, як литовці, фінляндці, еспанці та поляки. Сама маніфестація зробила таке імпазантне враження, що російська преса назвала це *виступом народів*, що скинули важкі кайдани централізму.

Зновже в днях 27., 28., 29. березня відбувся в Києві кооперативний зїзд, на який прибуло дуже багато делегатів з цілого краю, що на них помітне було одушевлення, жвавість та зворушення з приводу торжественної хвилини. Промовці підчеркували потребу самостійного розвитку укр. нації, а делегат Васильчук так і заявив: »Будемо боротись за вільну Україну, за самостійність, за рідну мову й школу!«

Саля приняла його гучними оплесками, бо він виповів настрої найширших укр. мас.

Подібне діялось всюди. Майже одночасно з Ки-

ївом зорганізувався Катеринослав: з початком квітня Одеса зорганізувала »Одеську Військову Укр. Раду« з др. Луценком, як головою, 29. квітня зібрався в Харкові губерніяльний зїзд, після якого засновано Українську Національну Сотню з трьох найвищих клас середніх шкіл, подібно організувався Чернігів, Полтава та всі більші міста України.

Та найбільшою несподіванкою був Всенациональний Український Конгрес.

З найдалших земель України приїхали делегати, щоб побачити та підперти той рух, що діявся в золотoverхому Києві. Більше, як 100 тисячна маса з 320 прапорами, зі зброєю, в порядку, зорганізована рушила од Володимирського Собору в напрямі Хрещатика. Треба було бачити цю загальну радість при стрічах вільних горожан свободної країни. Всіма сяють від радісного тремтіння й усміху обличчя, жаром радості горять очі та всюди дзвінка, чисто українська мова. Цього описати не дасться, це можна лиш пережити, а кожному хто бачив й переживав ці хвилини сьогодні на згадку про них дроз переходить по цілому тілі. Така це велика, така незвичайна, така небуденна хвилина була.

А тимчасом похід пройшов Хрещатик, почерез Трохсвятительську вулицю й висипавсь на Софійську площу під пам'ятник Гетьмана Богдана. Тут відбулось віче. Зараз же духовенство, що зрозуміло, а радше відчуло, що тепер, коли твориться щось велике, годі йому замкнутись у холодні мури, вийшло з процесіями, з хоругвами, з написами, щоб привитати Нових Борців та помолитись за давніх мучеників. Тоді то перед портретом великого Пророка, Тараса Шевченка виголосив Мих. Грушевський про-

мову, в якій візвав всіх присутніх скласти присягу Батьківщині.

І стотисячні маси клякнули й присягли: не складати рук доти, доки не буде здобута краща доля Україні.

Українче! Зупинись думкою на хвилину над цим незвичайним моментом. Більше чим сто тисяч людей на зазив одної людини клякнуло. Залягла глибока тиша.

Очі, думки, вся увага, усе єство всіх звернені на Провідника. Всі ждуть його слова, готові випознати все, що накаже. Воля кожного українця купчиться довкола його одної особи й він може зробити з ними все, повести на найстрашніше — і вони, ці тисячі підуть, бо вони вірять, що він здійснить всі їх найбільші бажання, найгорячіші мольби, що дасть те, чого сотки літ прагнули всі українці, що зреалізує те велике, що дотепер лиш мрією могло бути, що він стягне на землю це золоте сонце, за яке гинули десятки й тисячі найкращих, за яке кровю стікала Батьківщина, що він Україні Волю дасть.

І треба лиш було ті революційні настрої мас, ту їх жадобу Сили й могутности розжарити до білого й повести у бій. Треба було лиш хотіти й вміти ті маси повести. Треба було в першу чергу організувати армію, а то тимбільше, що — як це наглядно виказують наші історики визвольних змагань — з усіх сторін приїздили делегати з домаганнями творити реальну військову силу. Що більше, в усіх більших містах України самостійно творились військові відділи, що лиш ждали на прикази Києва.

Щоправда, туди попадали найкращі сини України, а байдужий до всього загал проявляв не дуже то велику охоту йти на фронт, деякі воліли з бо-

ку приглядатись — алеж з цих охотників, з цих найкращих можна було зорганізувати прекрасну, бо одушевлену великим поривом армію жовнів і другу не менше важну армію агітаторів-організаторів. Але їм треба було вказати мету: конкретну й ясну, щоб мов той гострий меч прорізувала темні хмари, що нависли над молодого державністю.

Провід нації повинен був зайняти чітко окреслене становище, а не оглядатись чи Москва дозволить будувати власну державу, чи будівництво те не буде часом «контрреволюцією», й не просити, жебрати ласки, але диктувати, бо маси завжди йдуть за тими, що дають в хвилині тривоги ясну відповідь, бо маси хочуть мати провідниками тих, чиї очі не бігають на боки шукати рятунку, але спокійно глядять далеко наперед.

»Бо, як каже Ле Бон, маси не знають ані сумнівів ані непевности, а всі ідеї, що їм подається, можуть стати пануючими тільки тоді, коли їм надається форму дуже абсолютну й дуже просту«. Це знали добре большевики, коли кидали своїм масам кличі: »Вся власть советам!« і нікому більше або: »Далой буржуазія!« Вони не роздумували над цим, чи це гуманно, чи це людяно і що на те скаже світовий соціалізм. Їм важно було перевести свою ідею в життя, але перевести її цілковито, не половично (трохи Богові, а трохи чортові...), але без решти, але аж до остаточного кінця. Так само думали й відчували ті польські жовніри, що кидали клич: ...»не дами ані пеньдзі земі!«

Але якраз такого відчуття й думання бракувало нашому політичному провідові, бракувало великого хотіння, такого сильного й могутнього, щоб могло зелектризувати, захопити й пірвати й тому

цей провід не зумів, бо вагався, схопити цупко маси й повести на розторощення всього, що перешкаджало б будуванні Волі - Незалежності. Він не зумів, бо вічно сумнівався, повести ті маси, які самі рвалися й які можна було зовсім певно протягом *цілого року* (1917-ий до січня 1918. р.) підготувати на найвищі зусилля й на найславнішу з перемог.

Коли отже навіть погодимось з цим, що українські маси недостатньо (замало) були підготовані до творення й закріплювання укр. державності, то всеж не можна не підчеркнути цієї обставини, що ці маси можна було протягом *цілого року* 1917. підготувати й дати можливість засмакувати вільного життя в своїй державі, бо ніхто з наших сусідів не мав сили стати нам на перешкоді. Большевики були заняті в боротьбі з царатом, а далше з Керенським та взагалі з так званою білою реакцією, Полякиж були цілковито заабсорбовані при формуванні своїх легіонів, що вже довше не хотіли помагати Австрії а всі свої сили спрямували в напрямі відбудування самостійної польської держави.

в) БРАК ФАХІВЦІВ?

Держава, це організація, що в її склад входять три найважливіші чинники: людність (населення), територія та *верховна* влада, іншими словами держава це організація людності на даній території під найвищою, суверенною владою.

Різні є форми й різні назви цієї найвищої влади (монархія, республіка, сполучені держави, федерація і т. п.), але завжди виконує її дуже незначна кількість людей, що в останній інстанції підчинені зновже одній людині.

Та ця мала кількість, ця *ініціативна меншість*, ця душа держави чи нації не може сама в цілості ви-

конувати всіх функцій. Для цього існує саме т. зв. державний апарат, се ті колісця й кола у великій машині, що без них не могла б ця машина виконувати своєї задачі. Очевидно, в інтересі кожної нації-держави є *добрий* державний апарат, а таким буде він тоді, коли люди, що творитимуть його будуть в своїй ділі фахівці, себто матимуть фахову освіту в даному напрямі та довгу практику. Це значить, що державна машина тоді не буде скрипіти, коли матиме фахову адміністрацію (самоврядування, староства, воєвідства й міністерства), коли вона матиме фахових педагогів (учителів й професорів), коли матиме фахових техніків (залізні дороги, биті шляхи, водна й воздушна комунікація), а в відносинах з чужими коли матиме фаховий кадр офіцерів армії й фахову дипломатію. Наша держава творилась серед реву гармат та тріскоту скорострілів, то й треба нам було в першу чергу військових фахівців, українців з військовою освітою, з генералів починаючи, а на підстаршинах кінчаючи.

І можна сміло сказати, що вони були. Хтож це, як не українське військо робить безрезневий переворот в Петербурзі? Багато укр. офіцерів низшого, вищого й найвищого рангу (генерали) було в російській армії. Урядові звідомлення а саме Вісник Імпер. Ми^кол. Воєнної Академії (як це подає Євтимович в »Таборі«) подають, що українців (розглядаючи лиш по прізвищу!), що скінчили російські вищі школи за 1910—1914. р. було більше чим 60% всіх офіцерів цілої Імперії. А поміж нагородженими найвищими (георгіївськими) бойовими відзнаками старшинами та жовнірами VII. та IX. армій згідно з ви^казом 1912—1917. рр. було українців більше чим 80%. Коли пригадаємо собі, що укра-

інців у бувшій царській Росії було 35 міль. на 160 мільонів всіх мешканців Росії і що це дає не більше 22% — отже нагороджених та покінчивших школу повинно бути при нормальних відносинах не більше як 22%, а маємо аж 60—80 проц. — то це наявний доказ вищої боездатності укр. нації, а з другого боку це доказ, що ми мали багато вишколених фахових сил.

От згадати б лише ген. Скоропадського, пізнішого гетьмана, ген. Удовиченка, ген. Капустянського, ген. Омелянович-Павленка, ген. Нащієва, ген. Юнакова, ген. Сальського.

А в австрійській армії мали ми ген. Курмановича, ген. дивізії Лаврівського, сотника Тарнавського, ген. Грекова і т. д. Рівнож була поважна кількість старшин низшого рангу, що доказували часто-густо прямо чудес своєю рішучістю, відвагою а над усе геройським пожертвоуванням справі визволення. Це саме відноситься й до нашого стрілецтва. Чиж після цього, чого доказала наша армія можна говорити, що нам бракувало фахівців? Ми їх мали більше, чим пр. большевики, бож коли зважимо, що Росія під оглядом територіяльним і що до кількості населення майже чотири рази більша від України — а тому 4 рази більше тих фахівців потребувала, коли пригадаємо, що тоді, як большевики свою фахову інтелігенцію, як буржуазний та небезпечний елемент вирізували, тоді ми приймали ще чужих фахівців, в головній мірі німців (Шаманек, Отмарштайн, Кравс і т. д.) — то очевидним для всіх буде, що ми мали перевагу в цім напрямі над большевиками. А тимчасом большевики, як не як свого діпняли, а ми впали. Значить причина упадку лежить не в бракові фахівців, а десь інде.

Коли досліджувати історію визвольних рухів других народів, то кидається в вічі якраз обставина, що жадна нація ніколи в час її зриву не мала достатньої кількості фахівців. На це впливає власне її попереднє життя під займанцем, який ніколи не мав і не матиме охоти дозволити на це, щоб підбита нація витворювала собі цей кадр фахових сил. Цей кадр твориться в розгарі борні за державне існування, а наростає в перших роках закріплювання державного буття. З таким саме браком фахівців приймали бій за незалежність всі нації і ще жадна не мала охоти ізза цього браку спинювати своїм возволенням та відкладати момент розправи з ворогом на пізніше, коли маси будуть більше підготовані й буде більше фахових працівників.

Певно, що українці були менше підготовані до Великого Акту, чим приміром поляки і для того перед нашими державними мужами стояли більші й тяжчі завдання, але стихійний розмах нашої нації був без порівняння більший й могутніший.

А вже лиш до тодішнього нашого політичного проводу належало завдання стати на чолі стихії, спрямувати вулкан бажань Волі у відповідне русло, розпалити резервуар хотінь до білого й знищити всі перепони й перегороди на шляху.

Бо тільки завдяки повному розторощенню противника закріплювали своє буття всі сили всі рухи, всі ідеї та всі держави.

г) НЕСПРИЯТЛИВІ ОБСТАВИНИ

Що є обставини?

Це є наше оточення, це сили, ідеї й люди, що їх треба або побороти й знищити, бо перешкаджають сповненні наших задумів або зєднати й використати,

щоб мати змогу набрати тимбільше сил до переведення в життя наших ідей.

Тому то немаловажною є річчю, серед яких обставин доводиться творити свою самостійність. Тому також всі будівничі держав пильно заходились колом цього, щоб несприятливі обставини усувати, нищити, а *вигворювати* обставини нові, догідні для їхнього будування.

В нас звикли нарікати на обставини, мовляз, вони (обставини) були для нас в найвищій мірі несприятливі, вони були проти нас, бо рішачі чинники в Європі (Англія, й Франція) були неорізнані з українською проблемою, не знали хто ми такі та й чого хочемо і тому ми програли.

Таке твердження є цілком нестійне.

Треба підмітити, що ті обставини були для нас *дуже сприятливі*! й можна поважно сумніватись чи в майбутньому будуть колинебудь так дуже пригожі для наших замірів і здається вже ніколи *вдруге* доля не буде так ласкава для нас.

Безперечно, тодішня Європа не знала про Україну навіть стільки, скільки сьогодні (змушена до цього!) знає; алеж Україні цілком не було б лекше від цього, якби вона й знала про неї — гона б не принесла була на полумиску й не подала б їй, як готову печеню українську державність, бо їй першусього треба було *дати доказ*, що вона її зуміє задержати без сторонньої опіки. А навідгорт: якщо українці зуміли були збудувати й вдержати свою державу, то ця Європа (Англія і т. д.) була б хутко вивчала історію України, її мову, звичаї, щоб мерщій пізнати хто ми такі, до чого змагаєм, яка наша сила і як їм з нами бути. Коротко: необізнання Європи з нашою справою не мало (а навіть ніколи не ма-

тиме) такого великого впливу на нашу долю, щоб могло її проти нашої волі повернути в цей або інший бік. Далеко важнішою обставиною була гостава наших безпосередніх сусідів супроти наших визвольних змагань.

Світова війна захитала основами майже всіх дотогочасних потуг, в тому числі й Росії.

На звалищах цього «колюсу на глиняних ногах» почали рости нові державні організми: Україна, Польща, Фінляндія, Естонія, Литва, Латвія, Грузія і т. д. В 1917. р. вибухає в Росії революція, по владу сягають більшовики, але старий режим старається ще судорожними руками вдержати бодай на короткий час владу над краєм. Зачинається суматоха, вулична боротьба й різня — кругом пожари, дим й звалища...

З цього користають підбиті нації, а з них перші українці, щоб кувати собі самим долю по власній волі й вподобі. Починається оживлений рух, організація українського війська під українськими вже прапорами. По всій просторій Україні гозіяло новим, вільним духом — з леготом золотистих ланів, з пошумом гірських верхів з грюкотом бурі лінула могутня пісня, зов: «Україно, мати, кат сконав!»

Вона лунає щораз сильніше, з кожним днем вона кріпшає й захоплює найдальші й найтемніші маси та пхає їх вперед: до військових рядів до добровольчих лав. Йде стихія. А більшаки хоч як їм тяжко на це глядіти не мають змоги перешкаджати. Вони ще не впорядкувалися в самій московській столиці. В Петрограді йде ще різня та борня за владу. Вона завзята, затяжна, безпощадна та й довга, продовж цілого 1917. року лється кров, аж 7. листопада 1917. вдається більшовикам остаточно захопити владу. Чиж за цей рік не можливо було українцям

зорганізувати багатотисячну армію, армію, що зуміла б напевно не тільки не впустити ворогів на наші землі, але ще й знищила б їх зовсім?

Чи ж це значить, що обставини були проти нас? Большевики були в цілості заняті революцією й боротьбою з внутрішніми ворогами, оборонцями старого ладу, з Керенським, Денікіном, Вранглем й з зовнішніми ворогами, тобто центральними державами, а поляки, маючи внутрішній спір у Варшаві, що позначався часто густо проливом братньої крові впродовж цілого 1917. року та майже цілого 1918. р. не можуть протиставитись нам. Чи ж це значить, що обставини були нам несприятливі?

Цілком противно! Вони були для нас дуже й дуже пригожі, лиш ми не вміли їх використати. Ми не вміли використати для внутрішньої самооборони й самоорганізації цього довгого часу, поки наші сусіди були заняті своїми ближчими справами, опісляж не вміли використати *прихильного* відношення до нас оттої саме Європи, що так мало нас знала. В історії Д. Дорошенка читаємо: »Після упадку Тимч. Правительства (листопад 1917.) і після проголошення самостійності України інтерес Антанти до України зріс ще більше. Коли большевики захопили Ставку в Могилеві військові місії Англії (ген. Барфєр), Франції — ген. Ляєрнь, Табуї, Італії — ген. Ромер, Японії — ген. Такааяначі, Румунії — ген. Коанда і т. д. переїхали до Київа. При кінці падоліста ген. Табуї (Франція) і англійський майор дипломатичної служби відвідали українських міністрів, прокладаючи ноту, в якій виявили охоту їхніх урядів *помогти* Україні в будуванні укр. держави. А що український уряд зажадав вперід визнання України, то вже 18. XII. тогож року Франція висилає таке визнання на руки ген. Табуї, що його

Франція визначила амбасадором при українській владі. Подібне визнання України прислала Великобританія на руки свого посла Баге».

Видно з цього, що з хвилиною, як тільки Україна почала зростати в силу — то ці держави Європи зараз спішили, щоб навязати дипломатичні зносини з Нашою Державою, але ми цього факту не використали, як не вміли використати берестейського миру з центральними державами: Австрією та Німеччиною, що всеж сам по собі мав те для України значення, що підносив престиж молоді Держави й примушував європейську політичну думку погодитись з фактом існування нового товарища. Та лихо в цьому, що навіть тут, де вся перевага була по нашій стороні, навіть тут ми дали собі вирвати ініціативу з рук і знов були «змушені» заключати цей мир та ще й в запізненій порі (9. II. 1918. р.), коли то «де факто» Київ захоплювали банди Муравйова та коли поодиноких точок умови не було кому реалізувати. Не існувала бо ані сильна армія ані справна адміністрація. Німці швидко переконались, що виконувати годинкові точки умови (400 вагонів збіжа для центральних держав) мусять вони самі.

Якжеж інакше могла представлятись і в німецьких очах і очах світа наша справа, коли б була заіснувала сильна армія (а її так нетяжко було створити!), що в першу чергу розгромила б була большевиків, а тоді заключила з центральними державами мир, (якщо в загалі треба було б його заключати), як одинока потуга, що має право забирати голос і рішати долю Сходу Європи! Якжеж зміненою була б карта Європи!

Однак... сталось інакше і тому палає грізно дикий Схід; рікою тече невинна кров, князює всюди

великий і страшний князь Голод, а тому у слід йде смерть. Бо від шалу спянів лютий хам, не маючи ні стриму, ні меж і тягнуться дозжезні нелюдські муки.

Чи це все накинула нам доля?

Так, алеж тільки тому, що ми не хотіли чогось іншого від ньої, що ми не хотіли активно вмішатись в світову борню, що ми не хотіли в цій борні перемогти, що ми не вірити в цю перемогу, а тому й неприготовлялися до остаточної розправи й не творили армії, армії сильної й могутчої, хоч це був пригожий час. Нація, що збудилась зі сну, інстинктивно почала творити військові відділи; зачався багатий в краски й запал військовий рух — що при добрій кермі міг дати силу, здібну протиставитися цілому світові.

Треба лиш було оформити цей рух і хотіти стати на його чолі, треба було надати організаційні рямці, щоб тисячні маси, замінившись на сотні, полки й дивізії стояли готові на приказ, бо горе цій нації, що свою долю, своє будуче звязує з такими чи ськими »сприятливими« обставинами. Брак віри у власні сили, дожидання помочі відносно ранніх чинників — це слабосилля, це неминуха смерть. Тільки віра, фанатична віра в успішність перемоги своїх ідей вирішує бажаний кінець змагу. Ось такої безоглядної віри не мав тодішній провід, але оте героїське вояцтво крзю власного життя освятило ту національну віру у власні сили нації.

г) ДУЖЧА ВОРОЖА СИЛА

Дехто уважає, що безпосередньою таки та й остаточною причиною нашої горазки була дужча ворожа сила.

Наші противники були фізично сильніші за нас,

а тому зустрічі з нами вони вийшли побідниками. Чи дійсно так?

Перші завязки української армії повстають вже в 1917. році; в березневій революційній маніфестації бере участь понад 25 тисячна маса українців, в більшій своїй частині саме вояцька. Вслід за цим іде військовий рух по всіх містах просторої України (Військові Зізди, Кооперативний Зізд і т. д.), що виявляє себе конкретно в закладанні, утворюванні українських жовнірських полків. І так за даними ген. Петрова маємо в той час: а) 3 полки ім. Шевченка: в Москві, в Петербурзі в селі Синявці, полк ім. гетьмана Полуботка в Києві, курінь ім. Наливайка в Стовпці, курінь «смертників» (румунського фронту), чорноморські гайдамаки в Одесі (з ініціативи д-р Луценка), гайдамацький полк ім. Гордієнка, а дальше: Богданівці, Січові Стрільці, інакше СС. (в Києві), Гайдамацький Кіш Слобідської України, Студенський Курінь, Кіннокозачий полк Вільної України, б) українізовані частини і новоутворені, з яких складено 4 корпуси, тобто 12 дивізій або 48 полків, а крім цього своєрідню міліцію — Вільне Козацтво в Німеччині Союз Визволення України склав 1 дивізію синьожупанників або т. зв. Синю Дивізію.

Такими силами могли розпоряджати ми тоді як большевики, будучи ще в меншості мали в Петрограді всего 1000 людей, якими ледви вдалось обсадити само місто (головно-технічні центральні), а ніяким робом через цілий майже рік (початок 1917. до січня 1918. р.) не могли вони виявитись на зовні, тобто не могли піти на Україну.

Отже перевага з військового боку була по нашій стороні, а не по стороні противників.

Тількиж тоді, як ці останні змагались за поширення військових кадрів і за їх зміцнення (внутрішньою дисципліною й екітунком), тоді наш уряд, головню за спонукою голози, прем'єра Винниченка вже в грудні 1917. р. оголосив демобілізацію війська, що мусіло спричинити бодай на короткий час, занепад нашої збройної сили.

Та всежтаки в короткому часі всі активніші одиниці, для яких в противвагу Винниченкові «одиноким аргументом» була завжди армія, зуміли зорганізувати нові й сильні кадри, що чисельністю зновже перевищали армії наших противників.

Не так чисельністю, як бойовим завзяттям, здібністю і готовістю на найбільші навіть жертви. Вказати б лише на славу чортківську офензиву, на славний рейд на Київ в серпні 1919. року, на Зимовий Похід та багато менших боїв, в яких наше козацтво чи стрілецтво виявило таку героїську посвяту ідеї Визволення, таке поняття болю й такий гарт духа, що дуже перевищило своїх противників, а для нас виросло до міри героїв, що осталися для нас цінним дороговказом на довгі часи.

А тому помилковим є твердження, що вороги мали більшу збройну силу від нас, а завдяки ній перемогли нас. Такий стан, що вороги мали від нас більшу збройну силу, заіснував вже при кінці наших визвольних змагань, однак цей стан був не причиною, а наслідком нашої причини.

ДЕЖ ГОЛОВНА ПРИЧИНА?

Визвольні змагання — це процес далеко неоднородний, а навпаки дуже складний, у якому перехрещуються різні чинники й впливи, що ними зумовлений вдачний або нещасливий перебіг і вислід цих змагань.

Неправильно отже було б дошукуватись якоїсь одної причини невдачі. Тут ділав цілий ряд причин — та ми у попередніх розділах виказали, що ці причини, хоч і заіснували — не мали поважнішого впливу на нашу невдачу, що ці причини радше впливали з одного засадничого браку, що був у нашому тодішньому провіді.

Це ствердження конечно тому, щоб можна було виявити справжню причину, вказати звідки йде правильний шлях над внутрішнім національним виробленням.

Наш провід політично-психологічним наставленням не доріс до цього завдання, що звалилось на його плечі — ось справжня причина нашої невдачі.

Нам потрібний був провід з зовсім відмінною душею, ніж він її мав, з зовсім іншим психологічно-вольовим наставленням, бо для справи визволення треба людей сильних духом і міцних волею, а насаперед гордих і відважних.

Тих, що вміють хотіти й своє хотіння накидати іншим, а не, щоб урізувати власну особу так делікатно й ніби політично, щоб не завадити сусідзі.

Тих, що не вважатимуть найбільшим щастям заспокоєння матеріальних вимог, що не схогять розлягтися, розніжнитися але тих, що вбачатимуть це щастя в напруженні, в тоні, в чині, в шуканні, коротко в жадобі подвигу.

Не щастя особисте, сучасних, але щастя тих, що прийдуть по нас, щастя усіх наступних поколінь, у які житимуть не як раби, а вільні, ось розуміння щастя, що повинно бути центром зацікавлень проводу, що веде, диктує, формує, а не обсервує.

Італійський історик і політик Манціні, шукаючи за причинами невдачі італійської революції в 1820, 1821 та 1830. роках, писав:

»Бракувало провідників, бракувало людей сильних вірою і пожертвоуванням, які зуміли б кожної хвили використати наслідки революційного руху для визволення, які зуміли б всі шляхотні пристрасти звести до одної: до жадоби перемогти! Якiб написали на своєму прапорі: перемога або смерть — і якiб додержали слова!«

Ясно, що хто мав так докладно зясований погляд на визволену справу — мусів врешті святкувати день свого визволення і ми сьогодні бачимо Італію могутньою.

А чеський політик, проф. Масарик казав:

»Проти впливів чужого духа нема іншого засобу, як протиставити впливи свого духа. Нарід, який не хоче бути самостійним, не є народом«.

Зрозуміло, що коли чеські провідники мали якраз таке психічно-волове наставлення — чехи мусіли досягнути свій ідеал, вони стали самостійними.

А большевицькі »вожди пролетаріату« Ленін й Лейба Троцький кинули масам гасло: даюй буржуазія«, »вся власть советам!« й повели їх до побіди.

А нашим провідником якраз цього психічно-вольового наставлення, цього хотіння, бажання побіди їх ідеї, та великі віри в перемогу цієї ідеї — якраз бракувало.

Ось як характеризує наш провід д-р Д. Донцов:

»Застрашаючий хаос ідей, повний брак загально респектовання традицій, відсутність загально-признаного прапору, що малювався одними на два, одними на один, а той на три кольори, дезорієнтація провідників — ось були найбільш характеристичні прикмети групи людей, котрим немов на кепський жаот історії судилося ділати в момент, що приходить раз на одну або дві сотки літ. коли треба було ви-

ступити на політичну арену, не лиш з доброю волею і любов'ю до рідного краю, але й з ясно сформульованим політичним ідеалом». — («Підстави нашої політики»).

Наполеон говорив про себе звичайно: »Незнана сила жене мене до якоїсь невідомої мети і хоч я ще не знаю, що воно таке, знаю, що мушу його досягти«.

Ось цієї незнаної сили бракувало нашому народові, цієї сили, що казала б йому обняти владу над масами й їх повести вперед на стрічу сонцю золотому.

Цілком противно, наш провід наче виправдувався, що опинився на верху стихії. Грушевський писав в журналі »Борітеся, поборете« (ч. 1.):

»Ті, що хотять бути на переді політичного руху не все будуть маси вести, але часто мусітимуть да-тися тим масам вести«.

А прем'єр Винниченко, начальник нашого Уряду заявляв: »Захоплювати влади ми не хочемо«...

З цього видно ясно, й недеозначно, що наш провід не мав психічних диспозицій бути проводом, не мав внутрі цього психічно-вольового наставлення, не мав жадоби обняти, охопити й повести.

Через це, коли маси силоміць пхали цю владу в їхні руки й самочинно підпорядковувались, він виправдувався. Ця нотка бренть у всіх урядових публікаціях і так в I. універсалі, що ним проголошується самостійність України, пише Ц. Рада, що »на-змушено« встановляти нам самим свої права. це саме в III-му універсалі, виданім з приводу упадку уряду Керенського, це саме в IV-ому, що його проголо-шено проти волі Ц. Ради. А виправдується лиш той, хто не чує в собі досить моральної сили, яка дава-

ла б йому виключне моральне право виконувати таку владу над масами.

Не було отже у нашого проводу психології володаря, психології здобувця, а була душа раба, що przypadково визволився і не знає, що з цєю волею зробити, а було невміння знайти колективний ідеал, ідеал нації, який треба було так різко означити, щоб став *притягаючим центром*, до якого як до незнищимої сили привязались би мільйони розпогошених воľ всіх українців.

Такий збірний (колективний) ідеал, як притягаючий осередок був би стопив клясові різниці у нутрі, споїв всі кляси понад клясовою, державницькою ідеологією й довів до консолідації внутрішніх сил, а на зовні виявив силу нації та прикував через це увагу заграниці, що мусіла б була числитись з нами, як з рівнорядним чинником.

Такого одначе національного ідеалу не вмів віднайти наш провід, бо зразу мріяв, що найвище про автономію, та й то сподіючись, що її Москва нам подарує, забуваючи, що навіть автономію треба здобути борнею. Самозрозуміло, що гасло автономії не могло бути таким споюючим, цементуючим кличем для української нації, серед якої жили в додатку чужі сили, яким обовязково треба було показати залізну руку. Згодом проголосила Ц. Рада самостійність, але спосіб, в який це було висказане не то, що не додавав віри, але ще й заморожував всі ті сильніші надії, які хтонебудь мав. Не минув довгий час, як Ц. Рада в II-му універсалі відкликала самостійність, бо переведення в життя цього гасла не погоджувалось з соціалістичною наукою.

Щоправда в III. універсалі знов проголошується щось ніби самостійність, але так і видно всю недолугість, всю кволість нашого проводу, що думав, що

вже своє зробив, проголошуючи універсал замість того, щоб приготуватися до збройної оборони, цієї проголошеної вже самотійності.

І тоді, як маси вичуваючи вагу хвилі — творили кадри війська, Винниченко, великодушно заявляв, що нам не треба війська, бо це «ніж в спину революції», що нам треба «іншої твердшої сили». Він бо вірив брехливим кличам соціалізму про всесвітнє братерство, про світовий мир, про міжнародню справедливість; які то кличі відкидають оружну силу, як непотрібну а то й шкідливу.

Тому й не дивно, що коли соціалістичні брати-большевики йшли з великою армією на Київ, не було кому обороняти його. Лишилась бо лиш горстка упертих завзятців, фанатиків ідеї борби з Москвою і то тоді, як могла бути многотисячна, сильна, добре вивінувана (Україна ж прецінь мала незлічимі багатства!) армія. Це ж знана річ, що залізна, консеквентна, переконана сама в собі, хочаб навіть нерозумна (абсурдна) воля може доконати прямо чудес. А навідворот сполучення навіть найкрасших, найблискусчійших ідей зі слабою волею й вірою її пропагаторів не має часто практичних наслідків. Самі маси займають тут незначне місце, бо вони є завжди цим тлом, цею глиною, з котрої вправний мистець зробить все, що схоче.

Каже Ле Бон, що маси є завжди імпульсивні та надто дикі, щоб щось могло стати на дорозі між їх пожаданнями, а їх здійсненням. Велика зновже чисельність мас, впоюючи в них почуття непереможної сили, ще їх в цій гадці утверджує.

І в тому якраз, що наш провід цього не знав, або не хотів знати — лежить основна причина нашої програної.

ЧОМУ?

По ствердженні, що головна причина програшої наших визвольних змагань лежить в квалітаті і в хибнім наставленні іншого тодішнього політичного проводу, аж тиснуться самі оттакі питання: чому якраз таким явився наш провід, чому маси, що стихійно рванули вперед не заступили цього проводу іншим, чи не було ж людей, що тоді вже дуали б про українську визвольну справу інакше, ніж думали Грушевські та Винниченки?

Щоб відповісти на ці питання, для цього треба розглянути тло, на якому цей провід зріс.

Наше національне відродження започаткував Тарас Шевченко. Його віщий, геніяльний дух прочував велику хвилину зриву й тому хотів нам дати комплекс національних ідеалів, хотів оформити наше національне «вірую», щоб коли прийде час пробудження, Україна не прокинулась оокрадена.

Однак коротке життя не дозволило нашому Генієві випрацювати конкретний план визволення. Він розбудив приспану націю, він запалив вулкан почувань й вказав майбутнім поколінням шлях до визволення, а вже утвердити ці ідеї, сконкретизувати та вкоренити в найширші шари українства — це завдання належало до майбутніх поколінь та їх провідників. Від їх праці залежало, який орок видасть посів Великого Сівача.

Одним із найповажніших таких провідників, що по Шевченкові перейняли керму національного корабля, був Мих. Драгоманов. Вихований в домі зможовщеного українського ідіча на російській літературі (Пушкін, Тургенєв, Лермонтов і ін.), був весь час свого життя москвозським патріотом. До українства явно почав признаватися щойно по скін-

ченню університетських студій, отже в дозрілому віці. (гляди кн. Мухина: Драгоманів без маски). Однак це почуття приналежності до українства не мало глибшого коріння, що ось напр. він належить до відрубної нації, з осібною, відмінною душею-структурою (він цього ж бачив й не розумів), але воно, то почуття приналежності мало якийсь регіональний характер, що не перешкаджав йому, як українцєви почуватись рівночасно членом великого російського народу, так як не перешкоджає горожаниніві належати до якогось воевідства й почувати себе членом великої держави, так, як нічо не перешкоджає польськòму Кашубові належати до кашубського члємени, але бути водночас членом великої польської нації.

Так годив Драгоманов українську проблему з московською нацією; він вміщував українське питання в спільний котьолок з російським, прои чому, очевидно російському питанню визначав перше місце перед українським. Звідси робив він логічний висновок. що хто хоче розв'язати українське питання, мусить вперід розв'язати російське отже, щоб на Україні вдалась революція треба її вперід перевести в Росії й тому треба помагати російським революціонерам а не йти проти них, бо це було б зломанням »єдиного революційного фронту« (гарна фраза —), бо це було б контрреволюцією.

А якраз до числа тих наслідників належали провідники наших визвольних змагань.

Виховані на писаннях Драгоманова, майбутні провідники укр. революції думали й відчували та взагалі сприймали світ як російські патріоти, як українці, що однак тісно зв'язані з Московією і якщо мріяли про яку революцію, то тільки про соціяльну. Мріяли лиш про волю для бідного визискуваного му-

жика (да думали, що це дасться осягнути тоді, як поможемо російським революціонерам прогнати буржуїв-поміщиків, а тоді український та московський робітник чи селянин заживуть в мирі й гаразді. Такі речі голосив соціалізм, занесений на Україну Драгомановим, що невідлучно тримався букви соціалістичного талмуду й таке впоював в душі українцям, які завжди були вірні чужим нанесеним ідеям. Забували бо на великі й так дуже, а дуже правдиві слова Шевченка, що тільки в своїй хаті, своя правда й сила й воля т. зн. що укр. мужик та український робітник можуть свобідно зажити щойно у власній державі.

Але соціалізм був протидержавницьким рухом, він відкидав поняття держави, як буржуазну вигадку для поневолення пролетаріату, а впрочім будувати українську державу значило відірватись від Москви, а то й виповісти їй війну, а це було не доподумання для наших соціалістів, що відчували духову звязь з Москвою.

І навіть, коли вже назрівав конфлікт, коли стало ясным, що треба буде звести з Росією борбу, навіть тоді не думав наш політичний провід розправитися з противником раз на все, бо вважав, що цей конфлікт не випливає зі засадничої постави двох націй, готових одна одну знищити, але він (цей конфлікт) є радше наслідком непорозуміння між Росією та Україною. І треба лише переконати москалів, що їм нічого воювати з нами й справа буде поладнана. І бачимо, як Ц. Рада шле й шле вірно підданчі заяви в Петербург, мовляв, влади захоплювати не хочемо, ми за федерацію лише, а спільного революційного фронту розривати не хочемо?

Шле Ц. Рада ці заяви навіть тоді, коли бачить, що твердолобі москалі щось не дуже даються пере-

конувати, навіть тоді, коли де факто існує самостійна українська держава, а українські маси визнають тільки її (Ц. Раду) за правний й правдивий Уряд... Чому?

Бо мимо цього очевидного факту, що панування Москви над Україною вже кінчиться, триває дальше духова звязь з Московією, існує й залишається переконання про вищість тих, що цілими віками над нами панували, а з другого боку наша провідна верства не має в своїй духовій будові найважливішої складової частини, це є волі панування, (Вілліс дур Махт), що з одної сторони виявляється в формі героїзму (герой або накидає свою волю оточенню або гине) або як замилювання до ризику, а з другої сторони є нічим іншим, як бажанням розростись, виступити поза рямці власного »я« та обняти, опанувати волю других.

А повне виявлення зросту цієї волі до влади неможливе без накиннення центр волі другим, супротивним волям, а це зновже неможливе без борби й то борби — наступу (а не оборони!) на чуже, на те, що ставляє опір.

Саме до цієї консеквенції не зуміли додуматись наші Грушевські, та Винниченки й тому, коли вже (під натиском мас) видвинули врешті гасло самостійної України, то заразже застерігались, що Вона не зазіхає на чужі землі.

Звідси саме плило недоцінювання оружно́ї сили, як са́мо́го засобу боротьби, звідси недоцінювання держави взагалі, якнайкращої і єдиної форми боротьби, звідси по́нима́ння держави як шовіністичної вигадки, а вслі́д за цим відхре́щування від неї, що у кінцевому вислі́ді му́сило довести до упа́дку держави.

Але вже нарастає нозе покоління, що опрокинуло соціалізм з його миролюбними кличами і визнає націоналізм котрий доведе Україну до Кращого Завтра.

Кольпорте

3214

В-ВО „ПРОМІНІ“

Проситься усіх кольпортерів зазначити шевих переказах кілька книжок наступної їм слати.

Гроші за продані книжки просимо вислати *нап-дальше в протязі одного місяця.*

Перетримування грошей і несовісність кольпортерів — не тільки, що наражує В-во на великі стра-ти, але також спиняє друк і видання наступних ви-пусків.

Кожного хто хоче кольпортувати наші видання, просимо до цього пристосуватися на будуче. Не со-вісних кольпортерів не потребуємо і п'януватимемо їх на сторінках наших видань як шкідників В-ва.

За те тих всіх, що їм на серці лежить підготовка широких народніх кругів до кращого завтра — про-симо поширювати наші видання чи то кольпортажею, чи приєднуванням нових передплатників.

Передплата виносить:

за 12 книжечок зл. 2.—
за 6 книжечок зл. 1.20
за 3 книжечки зл. 0.60

Передплатники, що до кінця червня пришлють зл. 2.— дістануть всі попередні книжечки даром — ті що пришлють 1.20 платять за попередні ви-дання по 0.10 сот.

Зголошення і гроші (розрахун. перек.), слати на адресу: »В-во «Проміні», Lwów, Ziemiałkowskiego 2. ч. розр. карт. 50 — або складанками П. К. О. № 506.476.

ПРИЧИНИ НАШОЇ ПРОГРАНОЇ у 1917—20. р.

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

ЦІНА 20 ГР.